

Duehøj Syd

- boplads og begravelser fra bronzealderen

Martin Mikkelsen

Viborg Stiftsmuseum 2011

Kulturhistorisk rapport nr. 54

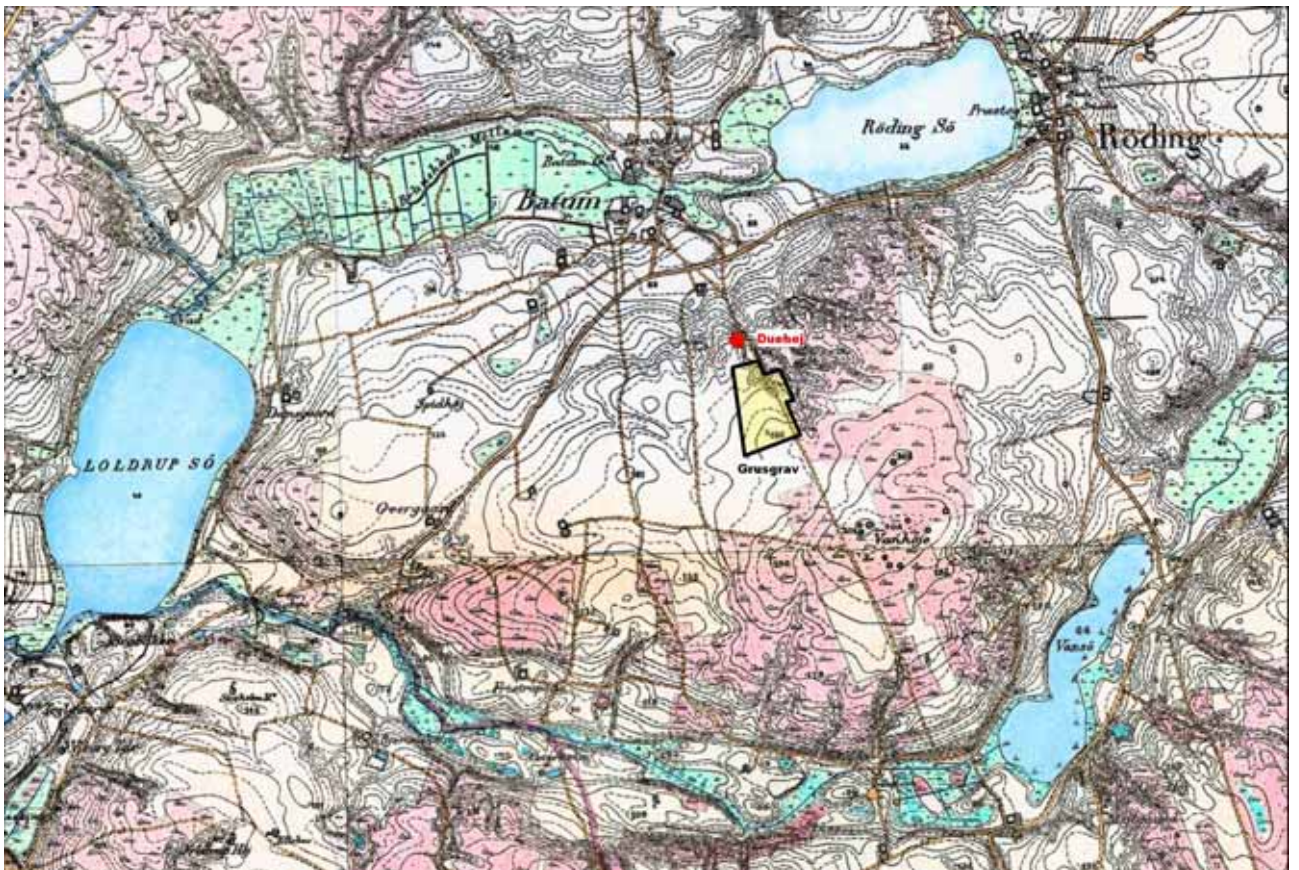
Bygherre: Gert Vester, Batum

ISBN 978-87-92778-02-4

Indledning.

Gert Vester åbnede i 2003 en ny grusgrav lige syd for landsbyen Batum, der ligger ved Rødding lidt nordøst for Viborg (figur 1). Arkæologisk set har området vist sig at rumme mange spor efter fortidsminder, men det anede vi ikke, da Gert begyndte råstofindvindingen.

Tæt ved grusgraven er der en lille, fredet gravhøj, der hedder Duehøj. Højen er placeret på kanten af et højedrag, og fra højen er der vidt udsyn mod nord ud over en gammel smeltevandsdal, hvori løber Bruunshåb Mølleå, der forbinder Rødding Sø og Loldrup Sø. Flere mere eller mindre tilgroede huller i Duehøj vidner om, at den har haft besøg af gravrøvere både før 1890 og i perioden mellem 1890 til 1938, hvor den blev fredet. Vi ved desværre ikke, om gravrøverne fandt noget, museet har i hvert fald ikke fået fund ind fra gravrøvernes hærgen i højen.

Figur 1. Udlagt råstofindvindingsområde ved Batum mellem Viborg og Rødding

Jeg tror ikke Gert Vester kunne have åbnet en grusgrav på et bedre tidspunkt. Efter en rolig start tog udvindingen for alvor fat i årene 2005-2009, hvor højkonjunktorens omfattende anlægsarbejder gav stor travlhed. Det gav også museet travlhed, og jeg vil straks fremhæve det meget positive samarbejde, vi har haft med Gert Vester. Flere gange har han ringet til museet og fortalt, at han igen! havde fundet fortidsminder, som vi ikke havde opdaget ved prøvegravningerne. Uden hans årvågenhed havde vi ikke fået undersøgt to-tre hustomter, flere gruber med bopladsaffald og sågar også et par urnegrave.

Da råstofindvindingen startede, kendte vi ikke til fortidsminder i området, eller for den sags skyld i umiddelbar nærhed af området, altså lige bortset fra Duehøj. Men allerede efter få minutters prøvegravning dukkede de første anlægsspor frem (figur 2), og selv om det hurtigt viste sig, at fortidsminderne lå ret spredt, stod det klart, at området syd for Duehøj havde været beboet i hvert fald i yngre bronzealder og den tidligste jernalder. Senere dukkede der også rester af en gravhøj og flere urnegrave op i området.

Figur 2. Amatørarkæologerne Henry og Inger er ved at afrense grube K64, der var det første spor efter fortidsminder syd for Duehøj.

I det følgende fremlægges resultaterne fra de arkæologiske undersøgelser mellem 2004-2008 i den østligste del af råstofindvindingsområdet. Senere er grusgravningen fortsat mod vest, og her er der fundet meget mere omfattende fortidsminder i form af adskillige gårdsanlæg fra jernalderen. Men den del bliver først præsenteret om nogle år, når vi har et samlet billede af den bebyggelse.

Undersøgelsens resultater.

Ved udgravningerne blev i den centrale del især fundet hustomter og råstofgruber med bopladsaffald, mens der i den sydlige del fandtes ringe rester af en gravhøj med rituelle anlæg ved højfoden samt både i og nær ved gravhøjen fundet flere urner (figur 3). I den nordlige mere kuperede del fandtes kun få spor efter fortidsminder, deriblandt råstofgrube K64 (figur 2) med meget store mængder lerkarskår samt enkelte ild-/kogegruber nede i bunden af en slugt.

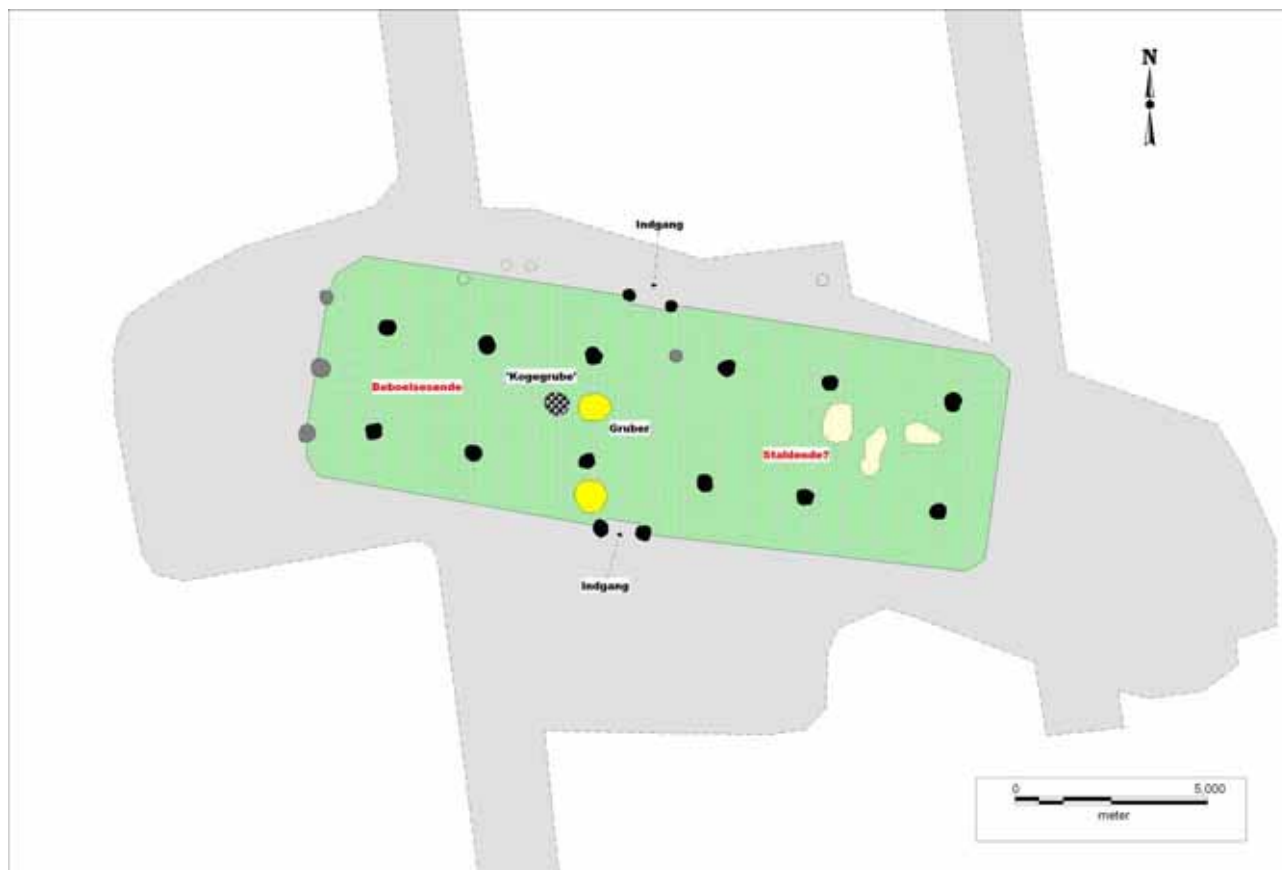

Figur3. Plan over de arkæologiske undersøgelser på Duehøj Syd.

Hustomterne

Der blev i alt fundet spor efter 5-6 langhuse, men det er ikke sikkert, at vi har fundet dem alle. Ved prøvegravningerne fandt vi faktisk kun husene I, II og VI, mens det først var efter Gert Vesters muldafrømnings, at vi fandt husene VII, VIII og IX. Et par andre steder havde vi ved prøvegravningerne mistanke om, at der kunne have ligget huse og dertil kommer, at vi ikke systematisk besigtigede alle muldafrømmede områder i store dele af området, så nogle andre langhuse kan være gået helt tabt, uden at vi anede det. Vi har i hvert fald lært, at vores prøvegravninger ikke har været omfattende nok til med rimelighed at sikre, at alle hustomter blev fundet.

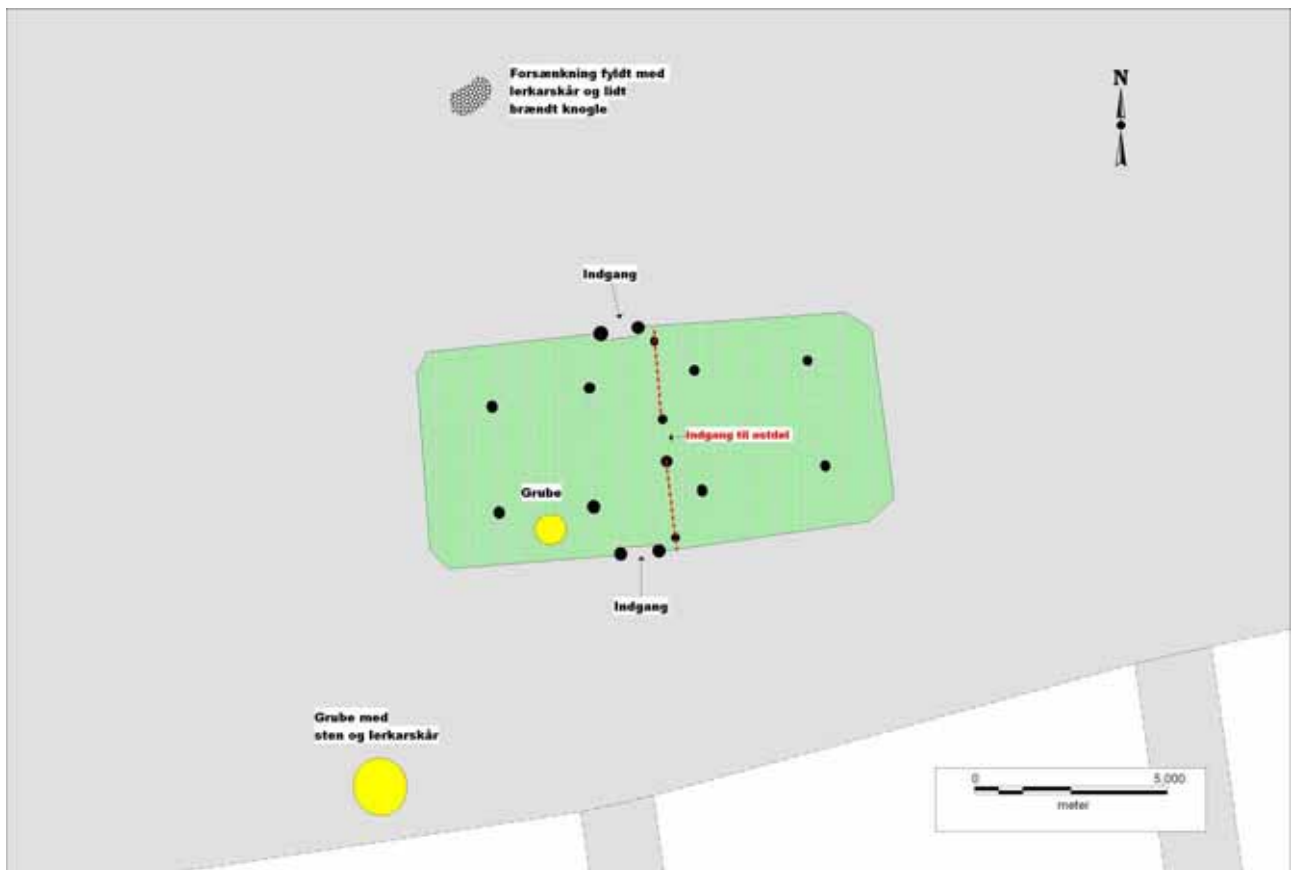
De huse, der har ligget i området, er på mange måder typiske såkaldte treskibede langhuse, hvor vi finder spor efter sæt af tagstolpehuller i to rækker. Her skal præsenteres et par af disse typiske huse, nemlig hus VI (figur 4) og hus VII (figur 5) samt det mulige - i så fald noget atypisk - hus IX (figur 6).

Figur 4. Plan af hus VI.

Hus VI har haft 6 sæt tagstolpehuller med tre sæt på hver side af to indgange placeret over for hinanden ca. midt i huset. I husets vestdel fandtes en grube fyldt med ildskørnede sten, men uden trækullag i bunden. Gruben er tolket som en mulig kogegrube eller jordovn, der kan have været brugt til madlavning. Lige vest for indgangene fandtes to andre ret fladbundede gruber, der kan have været brugt til opbevaring. Disse gruber kan tyde på, at husets vestende har været brugt til beboelse, selv om der ikke er fundet et egentlig ildsted. Det kan dog skyldes bevaringsforholdene. Det skal bemærkes, at der i husets formodede vestgavl har stået tre stolper, der må have adskilt sig fra det normale vægforløb, som vi ikke fandt spor efter. Sådanne specielle konstruktioner ses af og til i vestenderne af yngre bronzealders langhuse og nogen gange synes det rimeligt at tolke dem som spor efter bænke, der har stået op ad vestgavle og som både kan have været brugt til at sidde og til at sove på. I husets østdel fandtes kun nogle mindre, diffuse forsænkninger. De kan skyldes nedslidning, fordi der her har været stald, men vi har ingen sikre spor efter konstruktioner i denne ende, så tolkningen er usikker. På trods af de manglende spor efter væggen synes det rimeligt at antage, at huset har været ca. 18 m langt og ca. 6 m bredt og dermed har haft et indre areal på knap 110 m². Husets alder har vi forsøgt at få fastslået ved hjælp af to såkaldte kulstof-14 dateringer. Disse dateringer gør det sandsynligt, at huset er fra den sidste halvdel af yngre bronzealder, dvs. fra ca. 750-500 f. Kr.

Hus VII har haft 4 sæt tagstolpehuller med to sæt på hver side af to indgange placeret over for hinanden ca. midt i huset. I husets vestdel fandtes en ret fladbundet grube tæt ved sydvæggen, og den kan have været brugt til opbevaring. Gruben kan tyde på, at husets vestende også her har været brugt til beboelse. Lige øst for indgangene fandtes fire stolpehuller, der givetvis viser placeringen af en indre væg med en dør i midten. På trods af, at der er tale om et relativt lille hus har det altså været opdelt i to rum. Der fandtes ingen anlægsspor i husets østdel, så vi kan ikke sige noget om, hvad der er foregået i denne del af huset. På trods af de manglende spor efter væggene synes det rimeligt at antage, at huset har været 11-12 m langt og ca. 5,8 m bredt. Hvis der er korrekt, har huset haft et indre areal på ca. 65 m².

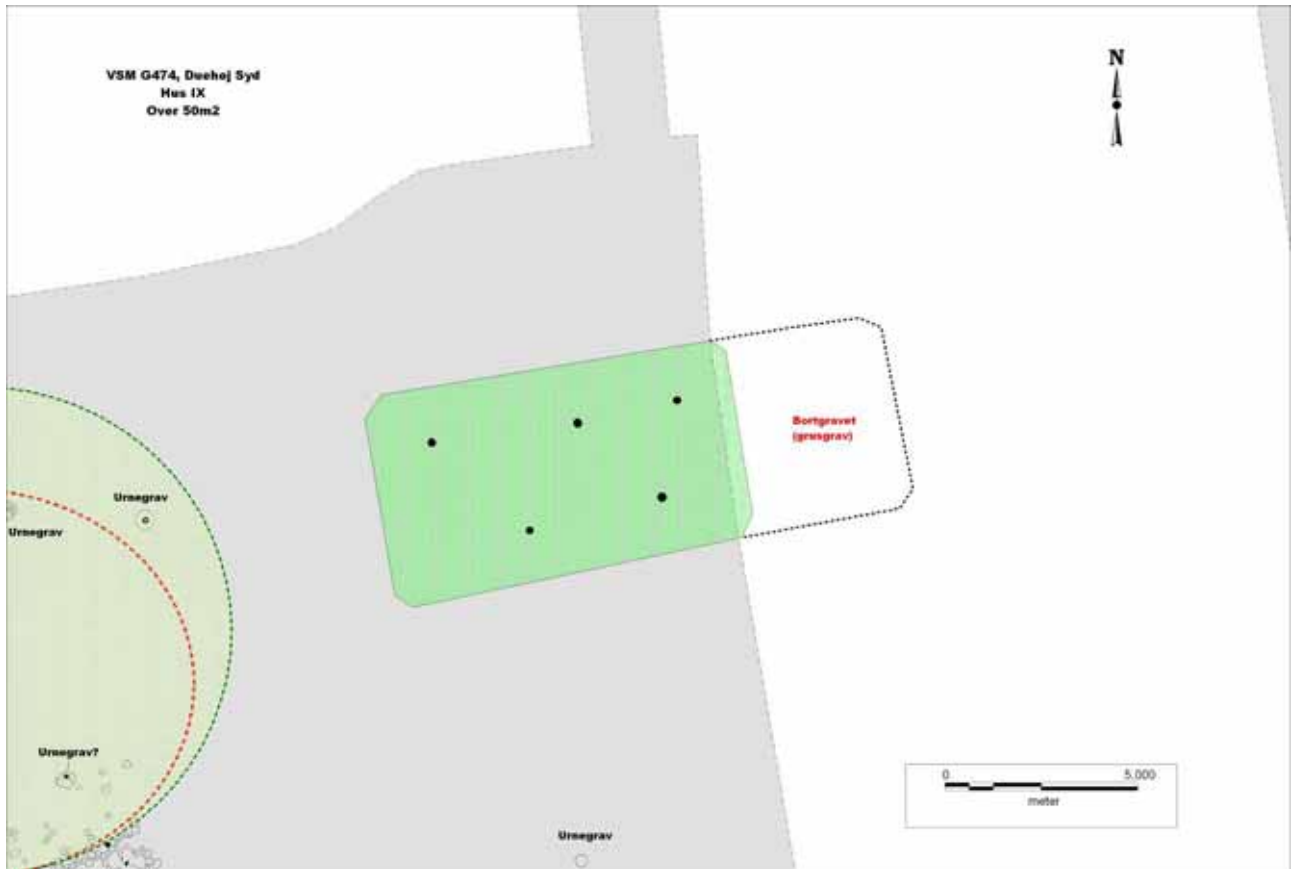
Figur 5. Plan af hus VII.

Det kan her bemærkes, at der udenfor huset fandtes enkelte anlægsspor, som det kan synes rimeligt at knytte til huset, da der tilsyneladende ikke har ligget andre huse i nærheden.

Godt 5 m nord for huset stødte Gert Vester på en svag forsænkning med mængder af lerkarskår og imellem dem små stykker brændt knogle. Skårene lå fladt i flere lag oven på hinanden, og selv om vi kun hjemtog et lille udvalg, kan vi se, at der må være skår til adskillige knuste lerkar. Umiddelbart gættede vi på, at der kunne være tale om skår til kasserede lerkar fra en brænding, der var gået galt. Men måske kan man også tænke sig, at det er skår til kasserede lerkar, da man fraflyttede huset. Ud fra lerkarrenes typer kan vi formodentlig datere dem til en tidlig del af ældre jernalder, vel ca. 500-400 f. Kr.

Endvidere fandtes ca. 5 m syd for husets SV-hjørne en grube fyldt med større og mindre ubrændte sten, og mellem dem fandtes også lerkarskår, der synes at være fra samme tid som dem, der blev fundet i forsænkningen lige nord for huset.

Den sidste, formodede hustomt, der skal præsenteres er hus IX, der fandtes tæt ved resterne af en gravhøj (figur 6).

Figur 6. Plan af hus IX

Der er kun fundet spor efter fem af de formodede tagstolpehuller til dette noget usikre langhus. Men hvis der er tale om en hustomt, har det formodentlig været længere mod øst, men her var der allerede afgravet til grusgraven før anlægget blev erkendt. De formodede tagstolper har ikke stået i sæt, men i 'trekanter' og man kan spørge sig selv om det var praktisk eller var muligt at sætte den tagbærende del af konstruktionen på denne måde. Når vi overhovedet tør foreslå, at det skal tolkes som spor efter et langhus, skyldes det enkelte andre hustomter, der i hvert fald i en del af husene har haft de tagbærende stolper sat i 'trekanter'. Det gælder f.eks. et langhus, der blev fundet i forbindelse med udgravningerne forud for anlæggelsen af en naturgasledning ved Skinderup i midten af 1980'erne. Dette hus er relativt velbevaret med vægforløb og her har nogle af tagstolperne med sikkerhed stået i trekanter. Måske undervurderer vi antallet af hustomter med denne måde at sætte tagstolperne på. Vi kigger jo normalt efter sæt af tagstolper, og hvor der er flere 'uvedkommende' anlægsspor og forholdene dermed er lidt mere komplicerede end ved både Skinderup og hus IX ved Duehøj, overser vi måske husene. Vi gjorde ingen fund i de fem formodede tagstolpehuller, så en datering er usikker. Mit gæt er, at det er fra den seneste del af ældre bronzealder eller den tidligste del af yngre bronzealder, og at der kan være en tidsmæssig ret nær relation mellem hus IX og den lige vest for beliggende rundhøj.

Før vi forlader bopladsfundene kan der være anledning til at omtale især én af de gruber, vi fandt ved udgravningerne. Det gælder den i indledningen omtalte råstofgrube K64 (figur 2), som amatørarkæologer udgravede. Neden for ses to billeder fra udgravningen (figur 7a-b). Billedet tv. viser udgravningen, hvor næsten hele den ene halvdel er bortgravet. I den fjerneste ende ses et usædvanligt rødfarvet askelag nær bunden af gruben, og dette lag ses efter snitning også på billedet th. Vi formoder, at disse rødfarvede lag stammer fra tørveaske, noget der ikke synes usandsynligt, da vi fra andre fund ved, at der i slutningen af yngre bronzealder og i den tidlige del af ældre jernalder foregik omfattende opgravninger af tørv. De største mængder af lerkarskår fandtes i øvrigt i tilknytning til disse lag.

Figur 7a-b. Grube A64 under udgravning. Fotos fra amatørarkæologerne.

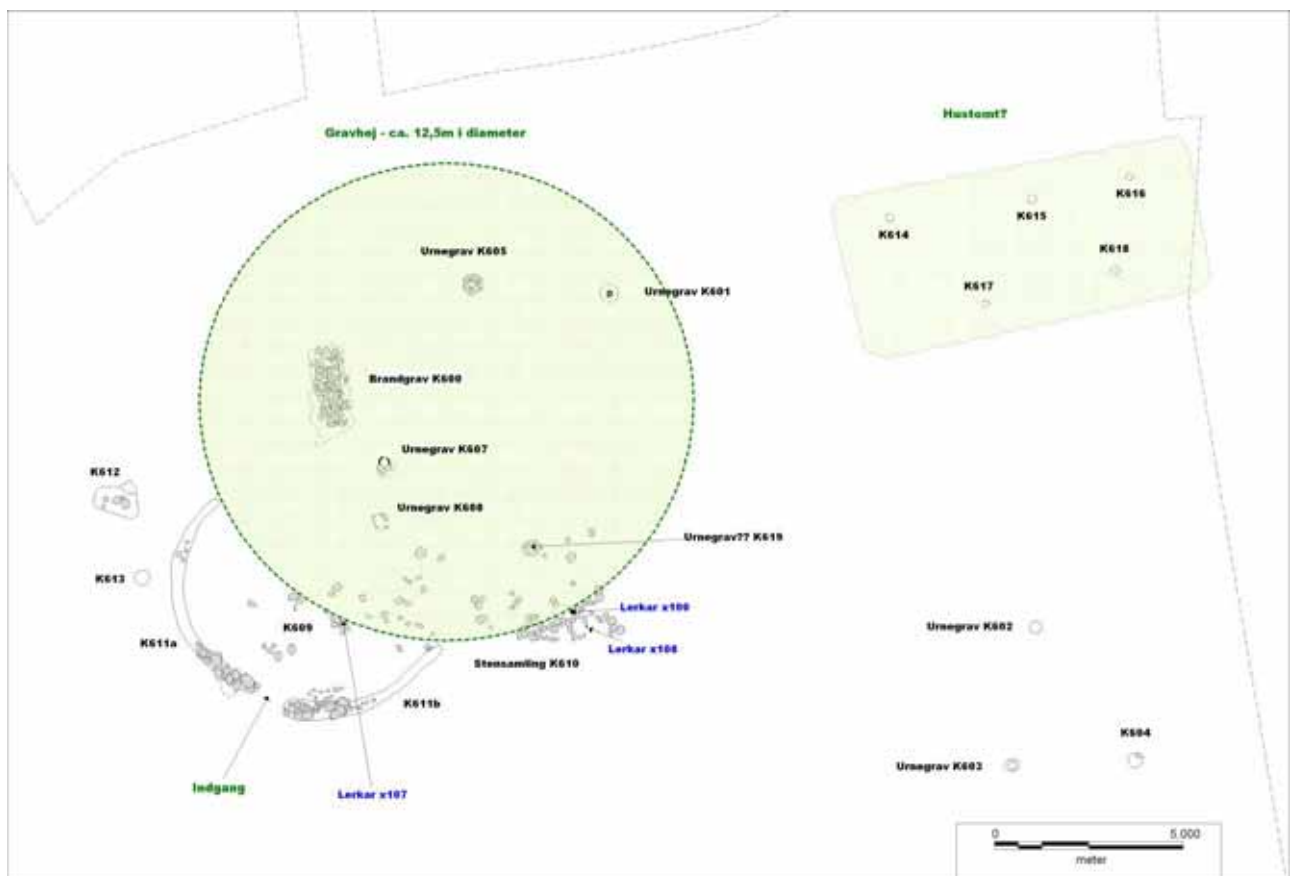
Ved den meget langvarige og yderst omhyggelige udgravning blev der fundet ganske usædvanligt store mængder lerkarskår. Amatørarkæologerne har opgjort det til mere end 80 kg lerkarskår. De har brugt meget tid på at samle lerkarskårene og har kunnet samle flere hele lerkar. De fandt ud af, at der var dele af mere end 70 knuste lerkar i gruben. De lavede i 2009 en hel udstilling om fundene, og nedenfor ses to af de udstillede lerkar.

Figur 8a-b. Ornamenteret hankekar og et større lerkar fra grube K64.

Gravhøj og fladmarksgrave

Allerede da vi startede de arkæologiske undersøgelser syd for Duehøj fortalte Gert Vester, at der var et sted, hvor han pløjede mange sten op. Det var på toppen af en svag højning i den sydlige del af indvindingsområdet, og her troede han, der måske havde ligget en gravhøj. Det var derfor ekstra spændende, da vi nogle år efter skulle prøvegrave denne del af arealet. Ved prøvegravningen viste det straks, at der stadig var rigtig mange sten i pløjelaget, så nok havde Gert og hans far kørt mange sten væk derfra i tidens løb, men de havde ikke fået ryddet stedet helt. Vi stødte også hurtigt på resterne af en stensamling, der næsten kun kunne være en grav, så vi blev hurtigt overbevist om, at der havde ligget en gravhøj på stedet. Men det stod også hurtigt klart, at der ikke længere var noget tilbage af selve gravhøjen. Så kunne man jo tro, at vi ville ende med en lang næse, men nej – her var der mere tilbage, end man lige skulle tro (figur 9).

Figur 9. Oversigt over fund i og ved gravhøj.

For det første fandt vi rester af en stensat N-S orienteret 'mandslang' grav (K600) (figur 10). I det meste af æ. bronzealder (1800-1050 f. Kr.) bliver de fleste af de begravede lagt i en jordfæstegrav – ofte i deres bedste dragt og med deres bedste genstande. Men i slutningen af æ. bronzealder bliver flere og flere kremeret. Efter brændingen samles resterne af liget sammen og disse brændte ben placeres i en grav. Selv om de brændte ben kun fylder en brøkdel af et ubrændt lig, bliver de fleste til at begynde stadig begravet i 'mandslange' kister. Og det var netop resterne af sådan en grav, vi stødte på allerede ved prøvegravningen, og hvor der

trods alt var så meget bevaret, at vi kunne bestemme størrelsen og typen af graven. Desværre var der kun meget få brændte ben tilbage, og måske har der aldrig været andet. I nogle af disse grave findes kun de sidste rester af den døde, men nogle gange har de fået bronzegenstande med - så heldig var vi altså ikke.

Figur 10. Resterne af grav K600. Man kan i forgrunden ane rester af plovspor.

Inde i den centrale del af højen fandt vi rester af to urnegrave (K607-K608). De øvre dele var bortpløjede, men de nedre dele fandtes tilbage, dog meget sammentrykkede og knuste. Tunge landbrugsmaskiner havde sat deres præg på resterne af gravene. Den ene har været en lille, kvadratisk stenkiste, og man kan sige, at den mandslange stensatte grav nu var reduceret til en så lille stenkiste, at der lige præcis kunne placeres en urne i den (figur 11).

Figur 11. Urnegrav K607 i profil. Toppen af urnen er bortpløjet.

Men dermed var det ikke slut. I den nordøstligste del af højen fandtes rester af yderligere to urnegrave. Den ene (K601) var der næsten ikke mere tilbage af, mens den anden (K605) var overraskende velbevaret (figur 12). Den var gravet så dybt ned i undergrunden, at det ville have været mange år, inden ploven var nået derved. Måske ville det kun være sket, hvis der var foretaget en dybdepløjning i forbindelse med skovrejsning eller læplantning. Den gode bevaringstilstand gør, at det er tydeligt at se, hvordan en på mange måder typisk urnegrav er lavet. Man har gravet et smalt hul ned gennem højfylden og her ret dybt ned i undergrunden. I bunden har man placeret en flad sten, som urnen kunne sættes på, og rundt om urnen er så pakket med mindre sten, som betød, at urnen stod helt fast. Over urnen har man forseglet den med tre flade sten, der så øverst er dækket af en større samling mindre sten. Den øverste del af graven er fjernet og her kan vi kun gætte på, at der enten har været fyldt med mindre sten eller fyldt med jord. Vi kan selvfølgelig heller ikke sige noget om der på overfladen over graven har været en form for markering. Man kunne tro, at når man har gravet urnen så dybt ned, så var det fordi det var en speciel person, der blev begravet her. Men faktisk er den nedsatte urne et ret lille, noget primitiv udformet lerkar, så det medgivne lerkar er i hvert fald ikke et, der signalerer høj status. Vi har endnu ikke udgravet urnen, så vi ved ikke om den indeholder spændende gravgaver.

Figur 12. Den yderst velbevarede urnegrav K605 i profil. Bemærk, at den relativt lille urne har haft hele tre flade sten placeret oven på urnen.

Vi fandt altså 4 urnegrave nedsat i den ældre høj. En flad, vandretliggende sten kan måske være bundstenen til en femte urnegrav, der dog i så fald er helt bortpløjet. Da højen var helt væk, ved vi selvfølgelig ikke, hvor mange urnegrave højen oprindeligt har rummet, men det skulle være mærkeligt, om der ikke har været i hvert fald nogle stykker mere.

Urnegravene er dog ikke det sidste, der er at berette om gravhøjen. For foden af højens SV-side fandtes nemlig en halvcirkelformet grøft med en åbning i midten (figur 13). Sådanne grøfter findes ret ofte i Nordjylland og er givetvis anlæg, der knytter sig til gravlægninger inde i selve højen. Ved den her undersøgte høj kan grøften være anlagt i forbindelse med urnegravene K607 og K608, da begge næsten ligger i lige linie mellem højens centrum og grøftens åbning. Det meget spændende ved udgravningen af grøften ved Duehøj Syd var, at det tilsyneladende lykkedes at påvise stokkehuller i tilknytning til grøften (figur 14). Det ser derfor ud til, at der i grøften har stået et risflettet hegn med en åbning i midten, og at der altså indenfor grøften og op til højfoden har været et indelukke, hvor man har kunnet foretage forskellige ritualer både i forbindelse med både selve begravelsen og i tiden derefter. Grøftanlægget er altså spor efter en dødekult, som det ellers kan være svært at få oplysninger om.

Figur 13. Den vestlige del af halvcirkelgrøft K611. Åbningen i grøften er i 'hullet' mellem stenene, der var bevaret over de centrale dele af grøften. I baggrunden ses stenlægning K610.

Figur 14. Formodt stokkehul th. for landmålerstokken i enden af halvcirkelgrøft K611. Åbningen i grøften har været lige th. for stokkehullet.

Måske er der lidt andre spor efter yngre bronzealders døde kult ved højens SØ-side. Her fandtes nemlig rester af en stenlægning (K610), men den var desværre så dårligt bevaret,

at det ikke er muligt længere at få en sikker forestilling om dens oprindelige størrelse og form (figur 13). Her skal det dog nævnes, at ved disse sten og inde i indelukket fandtes dele af tre lerkar, et lille flintbor og nogle flintaflslag (figur 15). Disse fund er givetvis et udtryk for, at der ved foden af gravhøjen er foregået aktiviteter enten i forbindelse med selve begravelserne eller på tidspunkter mellem begravelserne.

Figur 15. Del af lille lerkar samt et primitivt flintbor. Fundet ved fod af gravhøjen.

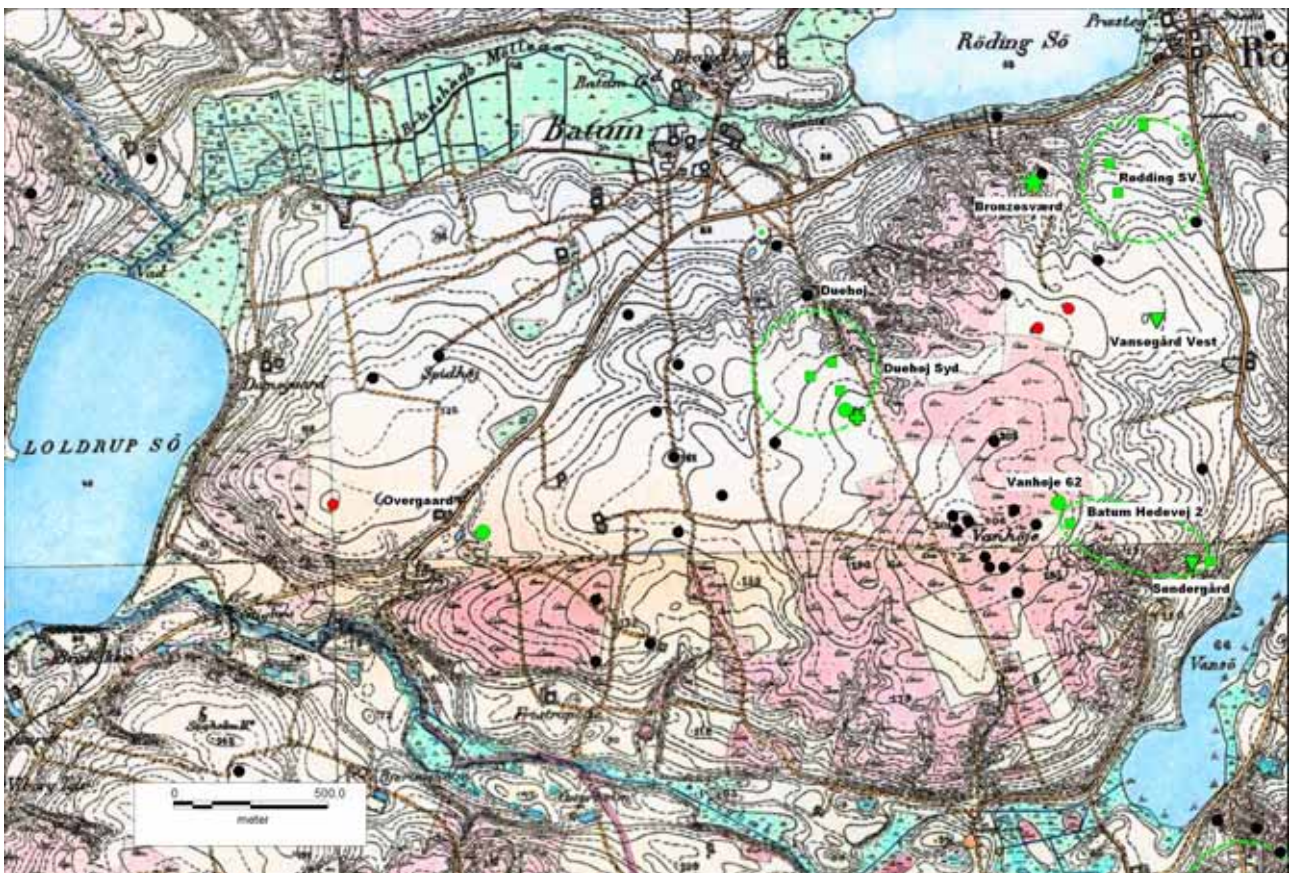
Det er dog ikke alene gravhøjen, der har været brugt til begravelser. Ca. 10-15 m SØ for højen fandtes yderligere to nedsatte gravurner (K602-K603), hvoraf den ene (K603) stadig var helt bevaret (figur 16). Her er der også tale om en lille urne, men lerkarret er meget finere udført og udsmykket med ornamentik i form af omløbende linier og to små knopper over hinanden på den ene side. Disse knopper kan være en stiliseret form for ansigt og urnen dermed en 'ansigtsurne'. Heller ikke denne urne er endnu udgravet – så også her venter vi i spænding.

Figur 16. Urne fra urnegrav ca. 10 m sydøst for højen. Låget blev strejft ved muldafrømnin-gen. Bemærk de to små knopper lige over de omløbende streger.

Duehøj Syd i lokalt perspektiv.

Fundområdet syd for Duehøj er placeret på et topografisk velafgrænset højdedrag (figur 17). Højdedraget er på næsten alle sider afgrænset af søer, bække og moser. Mod nordøst findes Rødding Sø, hvorfra Bruunshåb Mølleå løber ned til Loldrup Sø lige vest for højdedraget. Mod syd afgrænses højdedraget af Stigsbæk, der også løber ud i Rødsø. Mod sydøst findes Vansø, der videre mod øst har forbindelse til engdrag med relation til Tjele å. Kun over en kort strækning syd for Rødding er højdedraget 'landfast' med det øst for Rødding beliggende højdedrag, der fortsætter mod Vammen. Men selv sydøst for Rødding findes en dalsænkning med flere moser, der her kan betragtes som en rimelig topografisk afgrænsning af højdedraget. Dette højdedrag, der omfatter knap 8 km², har desværre ikke har noget navn, så jeg har opfundet et til lejligheden, nemlig Batum-højningen.

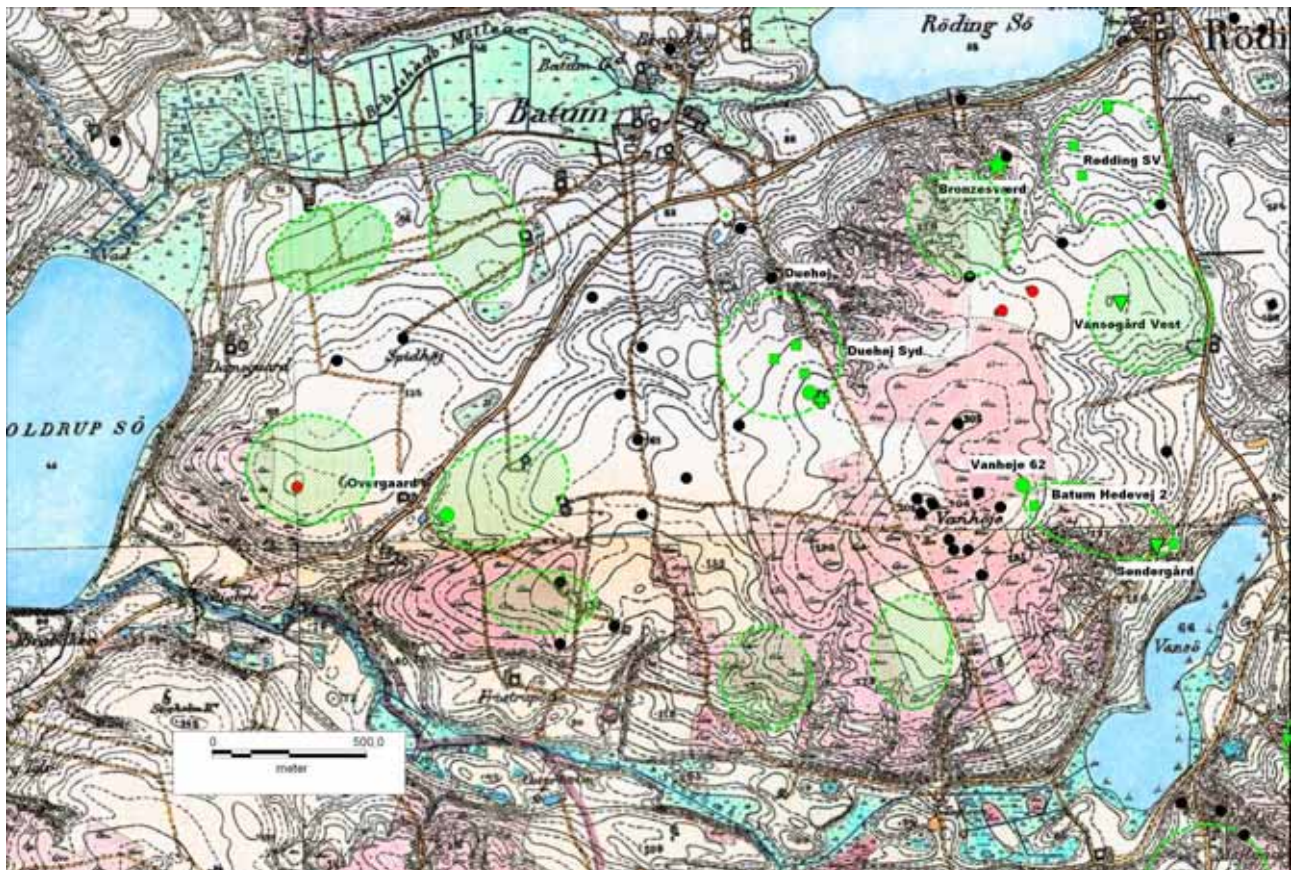

Figur 17. Batum-højningen. Fund fra stenalder (rød), bronzealder (grøn) og udateret (sort). Cirkler er gravhøje, firkanter er bopladser, stjerne er depotfund, og trekanter er fund af ild-/koge gruber.

På Batum-højningen er der - udover fundene fra Duehøj Syd - registreret et betydeligt antal fortidsminder. Fremtrædende er de 35 gravhøje, som vi kender. Enkelte af disse ved vi har rummet dysser eller jættestuer fra tragtæggekulturen, og de udgør faktisk de ældste kendte fund på Batum-højderyggen. Vi kender også til enkelte lidt yngre gravfund fra enkeltgravskulturen, så nogle af højene er formodentlig fra denne tid. Selv om vi altså kender til flere gravhøje og gravfund fra yngre stenalder, er det dog rimeligt at antage, at et betydeligt antal af gravhøjene på Batum-højningen er fra eller i det mindste er udbygget i ældre bronzealder. Det gælder bl.a. højene i højgruppen Vanhøje (eller Vandhøje, som de hedder på et ældre

kort), hvor der på højdedragets top er registreret 11 gravhøje, beliggende ret tæt ved hinanden. Seks af disse høje er fredede, og kan derfor ses, når man i dag kører på Batum Hedevej. Hvis de sidste fem gravhøje ved Vanhøje også var bevaret, og der ikke var bebyggelse og skov i området, så ville der i dag have været tale om en meget imponerende højgruppe, der kunne ses langvejs fra.

De første bebyggelsesspor fra yngre bronzealder blev fundet i 1971/1974 ved Søndergård tæt ved Vansø. Selv om der her blev fundet en del stolpehuller lykkedes det dog umiddelbart ikke at udskille sikre grundplaner til langhuse. Det ændrede sig, da vi i 2003 fandt hustomter ved Rødding SV (se bygherrerapport nr. 24), og derefter i 2004 fandt hustomter ved Duehøj Syd. Siden da er der også fundet formodede bopladsspor ved ejendommen Batum Hedevej 2, men her er der ikke foretaget egentlige udgravninger. Vi har altså i løbet af få år lokaliseret tre nye bosættelsesområder med bopladsspor fra yngre bronzealder. De tre områder er alle beliggende med en indbyrdes afstand på ca. 1 km på den østlige/nordøstlige del af Batum-højningen, men det skyldes givetvis, at det er her vi har foretaget arkæologiske undersøgelser. Det er ud fra undersøgelser andre steder mit bud, at der har været 8-12 bosættelsesområder på Batum-højningen i yngre bronzealder. Nedenfor er der et forslag til omtrentlig placering af yderligere 8 bosættelsesområder, så der i alt ville være 12 på Batum-højningen (figur 18).

Figur 18. Batum-højningen. Forslag til placering af bosættelsesområder fra y. bronzealder.

Lad mig nu vende tilbage til gravfundene fra y. bronzealder fra Batum-højningen. De rummer nemlig ikke bare de nye fund fra gravhøjen ved Duehøj Syd. Heldigvis har museet nemlig mange fund fra én af gravhøjene i højgruppen ved Vanhøje, nemlig fra den østligst be-

liggende høj, her kaldet Vanhøje 62. Da denne høj var ved at blive sløjfet i 1897, foretog amatørarkæologen kaptajn Søgaard efter aftale med museet en arkæologisk udgravning af dele af gravhøjen, der havde en diameter på ca. 14 m og var ca. 2 m høj. I den centrale del af højen fandtes en lille stenkiste, men heri blev desværre ikke gjort fund. Ud fra beskrivelsen kan der dog være tale om en grav fra æ. bronzealder. Det spændende her er det store antal gravurner, der blev fundet nedsat i højen. Herom skriver Søgaard i sin beretning: "*Så vidt vides ere 22 sådanne fremdragne, af hvilke Oldsagssamlingen i Viborg har modtaget 10, og af disse indeholdt 7 de sædvanlige smaa Bronzeredskaber. Paa .. (foto) ses 10 urner in situ; nogle af disse vare imidlertid saa skrøbelige, at de hverken taalte Optagning eller Transport.*". Desværre er det omtalte foto tilsyneladende ikke bevaret. På trods af de mange urner synes Søgaard skuffet over, at han ikke fandt andet end de "sædvanlige" bronzegenstande. Skuffelsen skyldtes måske, at Søgaard (som mange andre dengang) ledte efter sjældne/usædvanlige/kostbare genstande, og gerne ting man endnu ikke havde i oldsagssamlingerne. I den forstand havde han måske nok anledning til skuffelse, da fundene omfattede urner (figur 19), rageknive, pincet, syle og fingerringe (figur 20), alt sammen genstande, som der allerede dengang var adskillige af i museets samling.

Figur 19. Bevarede gravurner fra Vanhøje 62.

Figur 20. Tænder, ornamenteret bennål, bronzemalle?, bronzeragekniv og bronzering fra nogle af gravurnerne fra Vanhøje 62.

Søgaard synes dog ikke overrasket over at finde så mange gravurner i én og samme høj, måske fordi det i hans øjne ikke var så usædvanligt endda. Men i dag er det sjældent, at der findes så mange gravurner i de nedpløjede rester af gravhøje, vi dog ind imellem får mulighed for at udgrave.

Dermed kan jeg nu vende tilbage til den undersøgte gravhøj ved Duehøj Syd. Her var der jo intet af selve gravhøjen tilbage, så alle gravurner, der måtte have stået højere oppe i højen, fandt vi jo selvfølgelig ingen spor efter. Kun de relativt dybt nedsatte urner står tilbage ved sådanne bortpløjede gravhøje. Hvis forholdene fra Vanhøje 62 skulle overføres til højen ved Duehøj Syd, så kan der også have været flere urner i denne høj end dem vi fandt. Afstanden mellem de to gravhøje er i øvrigt godt 600 m. Der er desuden fundet flere urner med brændte ben i endnu en gravhøj, nemlig ved Overgaard ca. 1,2 km vest for højen ved Duehøj Syd (figur 17). Desværre ved vi ikke hvor mange, og ingen af urnerne fra denne høj er bevarrede.

Disse tre høje er indtil videre de eneste stedfæstede høje med kendte gravfund fra yngre bronzealder på Batum-højningen. Jeg er dog ikke i tvivl om, at der i yngre bronzealder er foretaget begravelser i/ved flere andre gravhøje. På museet findes således en bronzeknap og en bronzesnål (figur 21), der angives at være fundet i en høj, og som i 1865 blev modtaget fra gårdmand Jens Christensen, Rødding. Vi har forsøgt at finde frem til hvem han var, og hvor han boede. Vores bedste bud er indtil videre, at der er tale om gårdejer Jens Christensen Bach, der havde en gård i Batum. Hvis det er rigtigt, har vi altså nok at gøre med et gravfund fra yngre bronzealder fra en af højerne lige syd for Batum.

Figur 21. Bronzeknap (mangler spidsen) og bronzenål fundet i høj nær Batum.

Afsluttende skal museets fineste fund fra Batum-højningen præsenteres. Det drejer sig om et velbevaret bronzesværd (figur 22), som blev fundet af gårdejer Lars Nymand. I museets Dagbog findes følgende optegnelse: "*Naar man følger Vejen fra Rødding til Batum langs sydsiden af den nu udtørrede Rødding Sø, skyder der 700 m fra Rødding en lille sidedal fra syd ned mod Søen. Dalen har stejle Sider, der er bevokset med Krat og Lyng. I bakkensiden øst for Dalen (matr. N: 1c) 150 m fra Kommunevejen var Gaardejer Lars Nymand d 26/5 1930 beskæftiget med at tage Sand fra en nyaabnet Sandgrav. Et stykke oppe i Bakkensiden ca 4½ m over Dalbunden ca 6m fra Toppen laa en stor Sten, der netop ragede op over Lyngen. 1½ m syd for denne Sten ca 60 ctm inden fundoverfladen bemærkede han, at der stak et Stykke Metal ud fra Gruset. Med et rask Tag trak han det ud og stod til sin Overraskelse med et stort Bronzesværd i Haanden. ...*

Ved Besøg paa Stedet den 27/5 saas det, at Sværdet maa have været nedlagt i Undergrundens Sand. Dets Plads var nu gennemrodet, men hverken fra Grusgravens lodrette Snitflader eller ved yderligere gravning kunne der iagttages Spor af nogen grav eller af nogen Forstyrrelse i Sandlagenes oprindelige lejring.

Den nævnte Granitsten er ca. 0.70 x 0.75 x 0.50 m. Den var væltet ned. Det saas, at den havde ligget i Fundoverfladen, men dog har været helt ned under Lyngskjøeden, der her er ca. 0.50 m tyk.

Fundet er altsaa gjort paa en Bakkenside med en Hældning af ca. 30 grader i en lille afsides Dal udmundende i Rødding Sø. Det stammer ikke fra nogen grav men kan være henlagt der som Votivgave eller i anden Hensigt paa lyngbakkens Top, faa Meter østligere har der været en lille Gravhøj, der for længst er forstyrret. ..."

Bronzesværdet er fra en tidlig del af yngre bronzealder, vel ca. 1.000-900 f. Kr. og må have udgjort en formue på et tidspunkt, hvor tilstrømningen af bronze fra Mellemeuropa var tørret ud. I dette tilfælde har man nedgravet sværdet ved en stor sten, som tilsyneladende kunne ses på overfladen, så måske har man nedgravet sværdet på et sted, man kunne finde tilbage til. Der kan altså være tale om et bortgemt sværd, der skulle hentes igen. Men der kan også være tale om et sværd, som man ofrede til guderne, eller et sværd, der var så farligt at beholde, at man måtte skille sig af med det. Eller måske var der en helt anden grund til at 'deponere' sværdet. Det kan vi desværre ikke afgøre i dag. Vi ved dog, at sværdet ikke blev placeret på en boplads eller på en af de samlingspladser med mange ild-/koge-gruber fra yngre bronzealder, som vi de seneste år har fundet mange af. I 2009 prøvegravede vi nemlig højningen lige oven for skråningen, hvor sværdet blev fundet og ved den prøvegravning fandt vi intet, ikke engang rester af den gravhøj, som skulle have ligget på stedet (Mikkelsen 2011).

Bronzesværdet er så absolut det fineste og mest usædvanlige fund fra bronzealderen, vi har fundet på Batum-højningen. Hverken bopladsfundene fra Duehøj Syd eller fra Rødding SV tyder på, at der har boet specielt velstående familier i disse to områder. Heller ikke gravfundene er usædvanlige, selv om Vanhøje 62 rummer usædvanligt mange urnegrave og selv-

om der ved højen på Duehøj Syd var spor efter mindst ét rituellet anlæg. Nedlæggelse af et så fint fund som bronzesværdet ser dermed ikke umiddelbart ud til at være sket i nærhed af et område med en særligt velstående familie. Men hvem ved, måske vil nye udgravninger en gang i fremtiden ændre vores opfattelse af forholdene i bronzealderen på Batum-højningen.

Figur 22. Bronzesværdet fundet af gårdejer Lars Nymand i 1930.

Tak til Gert Vester for det usædvanligt gode samarbejde i forbindelse med udgravningerne.

Relevant litteratur

Jensen, Jørgen: Danmarks Oldtid – Bronzealder 2.000-500 f. Kr.

Mikkelsen, Martin 2011: Bronzesværdet fra Rødding i det lokale kulturlandskab. I Boddum, S. & Mikkelsen, M. & Terkildsen, N. 2011: Depotfund i yngre bronzealders lokale kulturlandskab. Viborg Stiftsmuseum & Holstebro Museum 2011.

Diverse oplysninger:

Viborg Stiftsmuseums j. nr.:	VSM G474
Lokalitet:	Duehøj Syd
Sogn, og kommune:	Rødding, Viborg
Fund og Fortidsminder:	130812-179, -195, - 198 og -203
Kulturarvsstyrelsens j. nr.:	2003-2123-0267
Bygherre:	Gert Vester
Areal:	Ca. 6 ha.
Beretningsansvarlig:	Museumsinspektør Martin Mikkelsen
Forsidefoto:	Udsigt fra sydkanten af grusgraven ud over ådalen mod nord

Dokumentationsmaterialet bestående af beretning, tegninger, fund, fotos m.v. opbevares på Viborg Stiftsmuseum, Hjultorvet 4, 8800 Viborg.

Undersøgelserne er betalt af bygherren og Viborg Stiftsmuseum

Om bygherrerapporter

Når der er foretaget en arkæologisk udgravning, der er helt eller delvist finansieret af en privat eller offentlig bygherre, skal der udarbejdes en særskilt rapport til bygherren. Bygherrerapporten skal være almindeligt tilgængelig, præsentere udgravningens resultater og sætte dem i sammenhæng med det omgivende landskabs kulturhistorie.¹

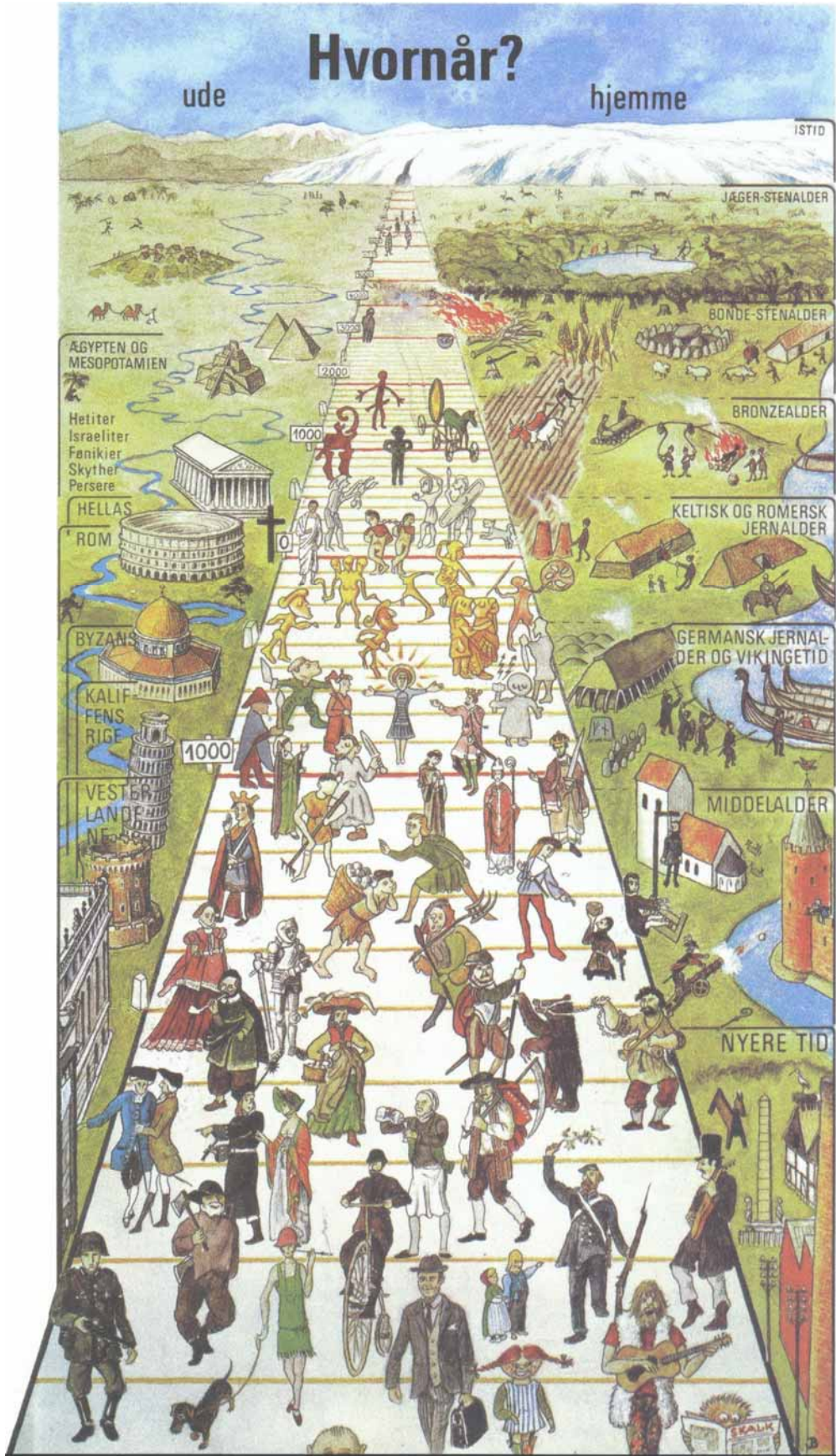
Viborg Stiftsmuseum har besluttet at udgive museets bygherrerapporter i en fortløbende serie. Ældre numre kan købes for 20 kr. (medmindre andet er anført) ved henvendelse til museet.

Liste over Viborg Stiftsmuseums bygherrerapporter

1. Båndruplund – en boplads fra bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen. 2004.
2. Nordentofte, Skals – en boplads fra sen yngre stenalder, bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004.
3. Brobakken – en samlingsplads fra bronzealder og en gravplads fra ældre jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004.
4. Lynderup SV – et aktivitetsområde fra sen yngre stenalder og bronzealder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2006.
5. Teglværksvej – en boplads fra ældre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2005.
6. Klejtrup Syd – en boplads fra sen yngre stenalder / tidlig ældre bronzealder. Marianne Høyem Andreasen. 2005.
7. Krogen, Aidt. Under udarbejdelse.
8. Højvangen, Ørum. Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen. Under udarbejdelse.
9. Stenshede – en gravhøj og andre fund fra yngre stenalder. Sanne Boddum og Martin Mikkelsen. 2006
10. Ørum Sportsplads – et aktivitetsområde fra ældre jernalder. Mikael H. Nielsen. 2005
11. Sundstrup Øst – en boplads fra yngre stenalder. Mikkel Kielsen. 2006.
12. Ettrupvej, Fjelsø – to aktivitetsområder fra bronzealder eller jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2006.
13. Løvel Syd - bebyggelse spor fra yngre bronzealder og ældre germansk jernalder. Malene R. Beck & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2006.
14. Skaldehøj og Arildsvej - to bopladser fra førromersk jernalder. Mikkel Kielsen. Under udarbejdelse.
15. Liseborg- et forsvarsværk fra tidlig førromersk jernalder. Dorthe Kaldal Mikkelsen 2009.
16. Lindum syd – langhus fra middelalderen. Jesper Hjerminde. 2006.
17. Søhuset, Viborg - på kanten af middelalderbyen. Marianne Greve Iversen. 2006.
18. Formyre SØ - hustomt og grave fra sen ældre bronzealder - fladmarksgravpladser fra tidlig jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
19. Tindbækvej 25 - Gravhøj fra enkeltgravskultur. Martin Mikkelsen og Mikkel Kielsen. 2007.
20. Langmosegård - en boplads fra yngre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2007.
21. Løgstrup SØ - en boplads fra yngre jernalder - aktivitetsspor fra yngre bronzealder. Sanne Boddum, Mikkel Kielsen & Mikael H. Nielsen. 2007.
22. Viborg Vestermark - Bopladser fra bronzealderen. og Martin Mikkelsen. Under udarbejdelse.
23. Ridder Munks Vej - En gravplads m.m. fra stenalder, bronzealder og jernalder. Sanne Boddum og Martin Mikkelsen. 2007
24. Rødding SV - bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre førromersk jernalder. Mikkel Kielsen. 2009.
25. Randrup Mølle – et langhus med forsænket østende fra yngre stenalder. Sidsel Wählin og Martin Mikkelsen. 2008.
26. Spangsdal II og Gl. Asmild. Gårdsanlæg fra Middelalder og nyere tid. Mette Klingenberg og Lars Agersnap Larsen. 2010.
27. Bjerring Hede - en gravplads fra ældre jernalder - en boplads- og aktivitetsspor fra ældre jernalder. Asger V. Amundsen og Martin Mikkelsen 2008. Under udarbejdelse.
28. Liseborg Høje - boplads fra yngre bronzealder - begravelse i vognfading fra vikingetid. Elin Vanting & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
29. Stenshede Syd - Gravhøj fra enkeltgravskultur - bopladser fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Claus Sørensen og Martin Mikkelsen. 2009.
30. Hjortdalgård - en boplads fra ældre jernalder. Claus Frederik Sørensen og Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009
31. Sønder Mose - en bebyggelse fra ældre bronzealder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
32. Rådmandshus – bebyggelse fra yngre vikingetid og ældre middelalder på Viborg Vestermark. Mikkel Kielsen. 2009.
33. Højlund Spangsdal I – landsby fra yngre jernalder. Sanne Boddum. 2009.

¹ Kulturarvsstyrelsen: Retningslinjer for udformning af rapport til bygherre/anlægsmyndighed

34. Rugballegård – brandgrave og boplads fra førromersk jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
35. Kokær Høj – bebyggelse fra jernalder. Mikkel Kiildsen. 2009.
36. Birgittelyst – boplads og aktivitetsområde fra yngre bronzealder og førromersk jernalder samt vejforløb fra historisk tid. Jakob Westermann og Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
37. Ørum Industrivej – boplads fra yngre bronzealder og førromersk jernalder. Elin Vanting. 2009.
38. Mølgård, Resen – boplads fra førromersk jernalder. Martin Mikkelsen, Mikkel Kiildsen, Kamilla F. Terkildsen. 2009.
39. Iller – en bebyggelse fra yngre jernalder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
40. Toftumvej, Mønsted. Jættestuetomt fra yngre stenalder samt boplads fra romersk jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2009.
41. Hulbækvej 31 – boplads og grave fra ældre jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
42. Hørup – bebyggelsesspor fra ældre og yngre jernalder. Mikkel Kiildsen & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
43. Tindbæk Hestehave – en boplads fra yngre stenalder samt en boplads og en urnegrav fra yngre jernalder. Sanne Boddum. 2010.
44. Møllegård, Klejtrup – boplads fra sen yngre stenalder og bronzealder. Sanne Boddum. 2010.
45. Neder Hallum, Ravnstrup – bebyggelse og aktivitetsspor fra germansk jernalder og vikingetid. Mette Klingenberg. 2010.
46. Løgstrup Nord – bebyggelse fra yngre stenalder til førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. 2010.
47. Haugårdvej 17 – en bebyggelse fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2010.
48. Ørndrup Vest – aktivitetsspor fra yngre stenalder og bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Sanne Boddum. 2010.
49. Skals Nord – en bebyggelse fra yngre bronzealder og/eller tidlig førromersk jernalder. Lars Agersnap Larsen. 2010.
50. Hestdalvej, Viborg Vestermark – bebyggelse fra yngre vikingetid og ældre middelalder. Mikkel Kiildsen. 2011.
51. Hjarbækvej – en lille samlingsplads fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2011.
52. Tapdrup Vest – bebyggelse og aktivitetsområde fra ældre jernalder samt overpløjet gravhøj fra yngre stenalder. Mikkel Kiildsen 2011.
53. Troelstrup – bebyggelse fra ældre jernalder. Mikkel Kiildsen 2011.
54. Duehøj Syd – boplads og begravelser fra bronzealderen. Martin Mikkelsen 2011.

Gengivet med tilladelse fra tidsskriftet SKALK